

OM
FOLKMEDICIN.

ETT MOTSTYCKE TILL BÅDE

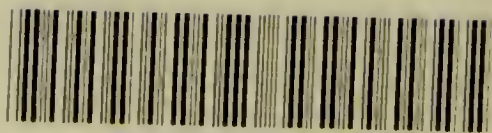
«Läkekunst och Quacksalveri.»

UTKAST FÖR DEN TÄNKANDE ALLMÄNHETEN

AF

Doktor LIEBECK.

Preis: 50 ore Riksmünt.

22102370947

Med
K26549

OM

F O L K M E D I C I N .

ETT MOTSTYCKE TILL BÅDE

«Läkekonst och Quacksalveri».

UTKAST FÖR DEN TÄNKANDE ALLMÄNHETEN

AF

Doktor LIEBECK.

STOCKHOLM.

TRYCKT HOS AXEL HELLSTEN, 1858.

303950 / 26605

32037 929

WELLS INSTITUTE LIBRARY	
Call	welMOMec
Call	
No.	WB

— ty sanningen har det Evigas bild: den föräldras icke.

LING.

Folkmedicin är i sig sjelf ingen nyhet, lika litet för Sverige som annorstädes — presten var likväl mer-ändels den äldste folkläkaren. Men redan för 400 år sedan utgäfvo Assessor Darelus och Archiater Rosenstein under namn af »Socken apothek» sina anvisningar för både prest och allmoge — efter dem det i år hädangångne Medicinalrådet Pontin. Våra i tryck utgifna «Insläkare» vittna noggsamt med boktiteln, att man velat bibringa icke blott prest och allmoge (socknen), utan hvarje hus begrepp om läkarens både vetande och yrke.

I mannaniinne är ock hruledes man lagligen en tid ålade presterna, som dertill formligen uppmuntrades med stipendier och andra understöd, något studium af läkarekunskapen, under namn af »Prestmedicin». Att denna misslyckades berodde säkerligen icke endast deraf, att man systematiskt ville truga hvarje prestman till att inlära sig något, som mången fann utom både sin kallelse och sina anlag, utan hufvudsakligast deraf, att då för tiden de mildare läkesätten voro okända, de der sedermera blifvit allt mera gängse, nämligen den enklare vattenkuren efter landtmannen Priessnitz och synnerligast Homöopathien efter den lärde kemisten och läkaren Hahnemann, hvares läkesätt med sin mildhets kraft bättre egnar sig till folkmedicin, än något annat.

Naturligtvis var likväl ej läran derom straxt färdig, ej heller erfarenheten så utvecklad, som nu. Än mindre voro dock sinnena förberedda på dess företeelser, de der emellanåt, äfven för det lärda yrkets män, ännu i dag «gränsa till det underbara»*). Derföre kunde saken ej heller så i hast antagas af vare sig folk eller läkare i massa, men har desto mer att påräkna en stor framtid — alltså i motsats till den föregående medicinens konstigare systemer.

Under tiden har visat sig, vid den storm af tvifvelsmål som bemäktigat sig nästan allas sinnen, att likväl folket, snarare än läkarekåren, kommit till besinning derom, att det står hvarje läkare fritt, således äfven mig, i fall jag nämligen hade samvete dertill, att, nu som förr, låta åder och med andra lika blodiga åtgärder (koppning, iglar) förspilla den ädla näringsaftan samt med andra uttömningsmedel förminska tillgången på näringsämnen, och så ändra om blodets beskaffenhet, snarare från ett friskare till ett sjukare, än tvärtom, likasom oek att med starka medicinaliers sammanblandning söka göra dessa mildare samt således något rätta deras förmenta oarter; men att oek det frivilligt af en hvar låter sig göras, att genom fin-fördelning och utspädning i en oändlighet af enkla medel, dels utveckla den medicinska kraften hos flerahanda ämnen, der den är slumrande eller dold (latent), såsom i de gedigna metallerna, dels göra sjelfva gifterna milda och oskadliga, likafullt med bibehållande af dessas specifika verkan till läkning.

Till denna enkla och milda Folk-medicins framkomst och förkofran, har jag här i landet, nu redan i många år, bjudit till att verka med mina åtgöranden. Att mitt bemödande ej varit alldeles fruktlöst, derom vittnar ej blott motståndets letsighet, men ännu mera företeelserna i Sverige framför dem i de tvenne andra skandinaviska rikena. Derför har jag oek vunnit er-

*) Se Professor Hvassers afskedshelsning 1857.

kännande från både England och Tyskland, samt till och med från det aflägsna Amerika, fast ändock mera för några smärre bidrag till den Hahncmannska lärans och praktikens utredande bland tusendetals legitimerade läkare, som utöfva denna specifika medicin utom mitt fädernesland. (Se 2:dra uppl. af min skrift: Homöopathiens ställning, vidare i Homöop. Führer von V. Meycr 1856, samt flerstädes i utländska tidskrifter för homöopathiska läkesättet.)

Vid allt detta har jag med sans och lugn kunnat möta de många förklenarne och underkännarne af den väg, jag af fri vilja, med mogen pröfning och förkärlek valt, till ledning för finnande af botemedel, viss att närmare än uteslutande kritici hafva granskat icke blott bristerna i det menckliga görandet och låtandet för det bättre läkesätt, homöopathien i sig inbegriper, men, hvad mera är — också af rön och iakttagelser med egna ögon lärt känna den nogare, samt trofastare vidhållit och genomskådat den, under en längre tids förlopp, än någon annan skandinavisk praktikus hittills.

De genom lära och lefverne, fast föga eller intet genom praktik vid sjuksängen, utmärkte medicinæ professorerna Carl Zetterström och Doktor Göran Wahlenberg i Upsala, hvilka hvardera, århundradet efter Rosenstein och Linné, lärde hvad Folkmedicin och medicinsk naturforskning ville säga, plägade, när de voro vid lynne, såsom mellan fyra ögon, förhålla deras gemensamma lärjunge huru svårt det alltid och i alla länder varit att åstadkomma ett så allmänt giltigt vetande, att detta kunde gälla som medicinskt Folkvett och ej blott och bart som Folkmedicin. Också trodde lärjungen länge derpå, att folket endast hade att lära af läkare, men desse intet tillbaka af folket. Följande händelser, jemte något studium af medicinen, såsom erfarenhetskunskap, dess konstutöfning och historia, samt Lingiska gymnastiken och medikamentsläran isynnerhet haf-

va smått efter hand tvingat den som nu nedskrifver detta till den insigten, att hvarje läkare, som ej drömer sig *öfver* menskligheten, men tvärtom vill vara dennas vakna tjenare, har nästan lika så mycket att lära af folket, som han, snart sagdt, kan lära detta tillbaka.

I en »Anvisning att bota köldskador samt läka brännskador», Stockholm 1850, sid. 17 har jag oek särskildt anført ett exempel, bland åtskilliga andra, jag upplefvat, beträffande denna läkareyrkets beskaffenhet, som folksak, sålunda:

Första anledningen till min skiljaktiga behandling af brännblåsor inhemtade jag redan tidigt, som medicinæ studiosus år 1826, af svenska soldater, under dagmarseher med dem emellan Upsala oeh Stockholm. Gåendet i marseh vållade att jag, likasom mången af dem, fick brännblåsor under fötterna i midsommarhettan. Dessa blåsor, närmast liknande brännblåsor, under fötterna oeh vid tårna, uppklippte folket ej, utan genomstaek dem med en stoppnål oeh hvit ullgarnstråd, hvilken sistnämde afklipptes oeh hvar i sin blåsa qvarlemnades. Somliga knektar slogo oek »hellre en sup bränvin i skon, än i sig sjelfva,» som de lakoniskt uttryckte sig. Den tiden ännu fylld oeh fullproppad med allehanda mer oeh mindre »rationelt» lärokram, föreföll detta folkets sätt att sköta sina fötter mig nog befängdt. Jag skulle — Gud bevars! — göra det mycket förnuftigare med mina egna fötter, tvättade dem derföre vid hvarje rast med kallt vatten, uppklippte väl oek en eller annan blåsa vid tårna. Följden blef den: jag fick allt större blåsor oeh allt ömmare fötter, medan soldaterna i sina tunga packningar, hvaraf intet föll på min lott, bättre oeh fortare sjelfläkte sig med ofvansagde deras ullgarns-behandling — Till slutet lät jag dock lära mig sjelf-hjelp af sagde soldaterfarenhet, oeh fann mig bättre deraf än af all kathedervishet. Till sist har jag i allo fått mera tro till lifvet oeh dess uppenbarelser, i smått

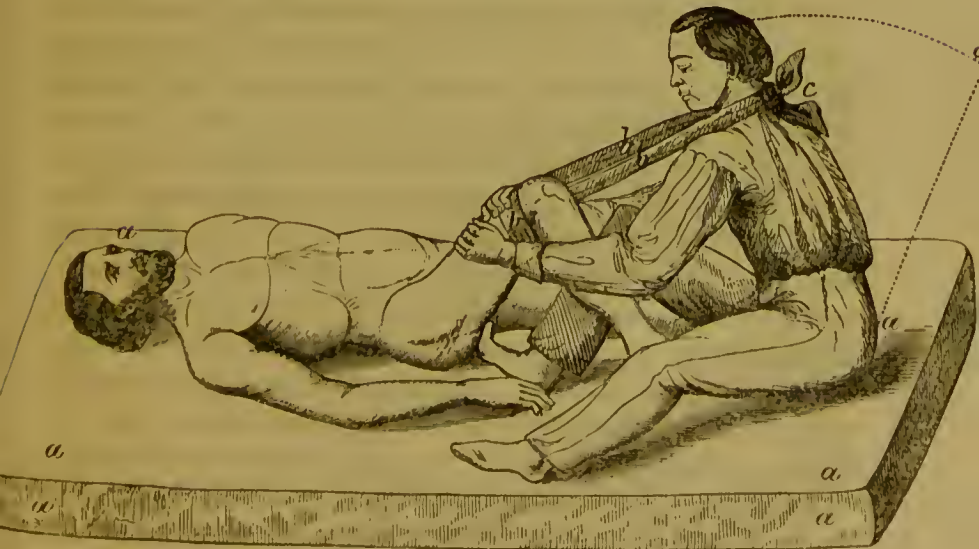
som i stort, än till den superlativa lärdomen och teorien, från hvad håll som helst dessa ock må proklameras.

Delgifvande utlandet, under tiden mer än hemlandet, hvad jag funnit eller bekräftat om enklare bote-medel, tillskref jag ock den tidsskrift i Tyskland, hvars syfte och hållning jag då närmast biträdde, år 1838 följande:

Redan för lång tid tillbaka hade jag hört, det i Norrland en viss DUNDERBERG, som icke är läkare (men kallas för «qvacksalvare»), ställde till rätta med höftens ledbrött på ett eget, ganska qvickt och plågfritt sätt. Jag anser detta än i denna stund (nu alltså efter 20 år) värdt att meddelas och bifogar dertill (äfvén nu) teckningen i planch.

Dunderberg verkställer helt ensam operationen, dermed att han sammanbinder sig med patienten, hvilken ligger utsträckt på en madrass, *aa*, på sätt vidfogade planch visar.

Efter föregående höftledsrullning i beqvämaste och plågfriaste riktning för patienten, anlägger Dunderberg

ett starkt lakan eller också en sådan långhandduk, *b b*, som folket den brukar, sedan den eller lakanet der-till sammanveeklats rundt om lårets nedandel, oeh gör derpå med duken en enkel knut. Den långa återsto-den deraf sammanbinder han derpå å sin, Dunderbergs, naeke med en dubbel knut, *c*. I den sålunda uppkomna slingan emellan den enkla knuten å patientens lår oeh den dubbla å Dunderbergs naeke är han sålunda liksom insatt. Derpå sätter Dunderberg sin stortås mellan fot å sittknölen (*tuber isehii*) på patienten, hvilken vid allt detta förblifver utsträckt på madrassen. Dunderberg sjelf sträe-ker härvid sin kropp bakåt, i riktningen *d*, oeh ut-sträe-ker liktidigt mer oeh mer knäet. Han kan äfven med händerna härvid verka att bringa tillrätta ledbrottet.

Då detta Dunderbergs sätt att afhjelpa höftleds-brott först bekantgjordes i Tyskland, hade jag redan i 2 särskilta fall utfört detsamma. De närmare omstän-digheterna dervid finnas redogjorde år 1838 i Griesse-lichs «Hygea» IX.

Endast det bör härtill ånyo anföras, att i första fal-let lät jag medicinæ doceenten Doktor Adolf Hvasser ifrån Lund, som då under en mellantermin var i Up-sala på besök hos sin broder, utföra operationen under min uppsigt, såsom dåvarande Chirurg vid akademiska sjukhuset. I andra fallet förrättade jag sjelf operatio-nen. Doktor Bergstrand (sedermera professor i Chirurgi) var dervid tillstädes oeh förklarade i närvaro af flera studerande läkare oeh andra, att han aldrig sett så ha-stig hjälp vid sådant ledbrott. I sina »Chirurgiska iakt-tagelser» har sedermera Professorn äfven något omnänt Dunderberg oeh dennes sätt att ställa till rätta med höft-ledsbrott, samt att jag det äfven utfört. Likväl är Hr Bergstrands beskrifning derom på långt när icke så gen-omförd som min på tyska språket, knappt nog som of-vanstående. Han har icke heller någon planch till sin korta underrättelse om Dunderberg oeh dennes opera-

tion, änskönt min honom på begäran förevisades och stod till tjänst innan han vid medlet af 1840-talet tryckte något derom. Ej heller har han hänvisat till hvad han, genom, mig visste förut var på tyska språket skrivet öfver ifrågavarande ämne —

Sammanhålles Dunderbergs sätt att ställa tillrätta höftledslårbrött med bröderna Webers rön och försök öfver mekaniken af människans gångredskap, utgifna först 1837, så visar sig ändock att denna mekanik sjelf är det bästa vehikel (Flaschenzug) till att återbringa lårbenshufvudet i höftledsgropen, blott att konsten förstår det rätt att bringa sagde hufvud i så behörigt läge till groppen (Acetabulum), så att lufttrycket dervid kan på sitt fysiska sätt blifva verksamt.

Än mera, Dunderbergs repositionssätt är äldre än bröderna Webers fysiska rön och försök med höftleden, och likväl har det förra i dessa sistnämnda först fått sin naturvetenskapliga grundförklaring. Derföre kan ock med allt skäl sägas, att den norrländske bonden och folkchirurgen Dunderbergs praktik *härutinnan* var långt framom och före sin tid, det oaktadt att han bland de lärde plägade gälla och benämnas för intet mer än en qvacksalvare, »den der gjorde mycket ondt i Norrland,» som jag ock af en hädangången lärares mun hört ifrån lärostolen utsägas om denne Dunderberg —

Sedan jag på tyska språket år 1838 offentliggjort hvad om Dunderbergs vidgöranden *härutinnan*, genom efterfrågningar kunnat af mig utrönas, har man deremot muntligen gjort mig flera invändningar, såsom att den mannen brukade många andra sätt att ställa till rätta med höftledsbrött, till och med block i taket, alltså i närmare likhet med det gamla chirurgiska förfarandet (Flaschenzug), äfvensom ledens strykning och dragning med blotta händerna o. s. v. — Ja, personer som velat förklara »Qvacksalvaren» mer än mig, hafva gått så långt i ertighet för mig och oartighet mot den norr-

ländska bonden, att de enskildt till mig insinuerande sagt, det jag skulle pådiktat denne något, för att såmedelst framkomma med mitt eget repositions-sätt af höftledsbrott. Sannerligen vore det mig alltför mycket hedrande, att ej vilja hafva äran ens af en sådan upptäckt, i fall jag gjort den. Men, vore det ock så, det skulle utomordentligen både glädja och smickra mig att alldeles omedvetet hafva råkat vara *förste* upptäckaren af en sådan åtgärd inom ehirurgien, hvilken främst af alla står i öfverensstämmelse med vår tids fysiska rön om människans gångredskap, men hvaråt ändock, nu 20 års tid efter min reinvention, de lärde hittills veterligen ändå icke lemnat någon särskild uppmärksamhet.

Men, skall man säga, dessa 2 exempel på folkets sätt, som läkareyrkets män hittills ej velat godkänna, genom att allmänt upptaga detsamma, nämligen att hjälpa sig ifrån blåsor under foten af gång och att tillrättbringa ledbrott, höra till ehirurgiens område, icke till medicinens. Härpå tjenar till svar, att den både trångbröstade och ensidiga åtskilnad man ifrån hedenhös uppställt mellan ehirurgi och medicin, aldrig kan rättfärdigas annorlunda, än att olika anlag — till och med skilda handlag — hos yrkets utöfvare otvunget bestämmer antingen de företrädesvis egna sig åt det ena eller andra läkesättet, men att idealet för hvarje läkare att eftersträfva är att vara ehirurg tillika (Medecin-ehirurgien). Frankrikes, ja jordens hittills rikast begåfvade ehirurg (Dupuytren) var blott en liten gosse utan studier, då han första gången stillade en pulsåderblödning medelst underbindning och förband.

Nu faller sig likväl icke bättre, än att de pålitligaste medel, till flerahanda sjukdoms botande, härstamma allraförst ifrån det olärda folket. Detta har af instinkt och genom tradition, från slägte till slägte, mellanåt i strid och fejd med de systematiskt dödande, ändock allt

jemnt *inlärda* fördomarne, bland hvilka sistnämde den om blodets uttömning nu för tiden alltmera gjorts bred (se närmare Homöop. underrättelser, samt Doktor Lagbergs sista häfte af Helsovänneren), funnit sådana medel innan ännu den vetenskapliga grundförklaringen dertill varit färdig — alldeles så som fallet varit med Dunderbergs sätt att ställa tillrätta med höftledsbrott. Så lärde en neger, vid namn Qvassia, att först känna det medlets brukbarhet, som af honom har sitt namn; en grefve Cinchona lärde ock känna Chinan som frossmedel, hafvande äfven af honom det medlet sitt botaniska slägtnamn. Olivier Cromwell fick 20 år efteråt hellre dö af frossa, än att hans lifläkare skulle försöka ett så empiriskt medel. (Se vidare Our Schools of the Medicine.)

Det är nyttigt för oss något hvar, att äfven för öfrigt minnas, det de flesta medicinens stora upptäckter, nämligen de af en vidsträcktare nytta och välgerning för släktet, påfunnits utom läkaryrket. Koppypmpning fanns före Jenner. Den infördes i Europa af ett fruntimmer, Lady Mary Wortley Montague (se Rosenstein om Barns Sjukdomar). Som förbättring af koppypmpningen är vaccinationen sedan efter Jenner antagen (se vidare, Our Schools of the Medicine etc. etc. by an Allopathie Practitioner, Edinburgh 1858, s. 5). Att förvara sig emot skörbjugg (ett plågoris på sjön, såsom fordom kopporna för stad och land) härstammar ifrån Kapten Cook och hans sundhetsreglor. Medan ännu skörbjuggen deimerade och somligstädes nästan tillintetgjorde hela flottor på sjön, hade skeppen full tillgång på chirurg af alla grader. Man fann slutligen att saltmat på sjön, liksom ock på landbacken, framkallade skörbjugg*).

Till och med Fysiologiens största faetum, blodom-

---

*) Ett fall af sådan skörbjugg hos ett 2 års barn med saltlystnad är beskrifvet i N:o 6 Homöopathiska underrättelser för Svenska folket 1856, liksom Saltsjukdom (Halophagismus) med dess fleu m. m. i dem af år 1855 N:o 5.

loppet, hvarförutan ingen lära om hvarken helsa eller sjukdom nu för tiden funnes, blef, till trots för skolastik och skola, först bevisadt, icke af en lärd Professor vid någon högskola, men af en jemförelsevis oansedd observatör, hvilken äfven på sina gamla dagar hade skäl att bittert beklaga sig deröfver, att afund och elakhet hos hans mera uppsatta bröder hindrade honom ifrån framgång i praktiken*).

Intet specificeum i den vanliga läkemedelsläran är rätt erkändt — ehinan mot frossa nästan ensidigt undantaget och dernäst qvicksilfver vid Lustsjuka, ehuru äfven detta en lång tid nästan alldeles bestreds, tills den berömda *Ricord* i Paris inom vår tid återtog medlet till förståndigare bruk för sig och efterföljare, än som förut varit allmänt — samme *Ricord*, som ock funnit ett nytt medel eller par till ofvansagde sjukas lindring och hjälp.

Men, qvicksilfrets bruk och missbruk har först varit en folksak, innan bådadera öfvergingo till läkareyrket. — Ordet qvaeksalfvare lärer först varit en ordförvridning deraf att opåkallade läkare och fuskare en tid nog frött och oförsigtigt använde qvicksilfver (jemför Marx, die Lehre von den Giften, Göttingen I. 1827, efter Hensler Geschichte der Lustseuche).

Gymnastikens pånyttfödelse eller, som det ock heter, återupplifvande i och för vår tid med all dess användning, som helsomedel och läkekonst, är ett verk af män, hvilka äfven i Lings fosterland stå utom läkarekastan.

I vår tid är ock det upplefvadt, att en schlesisk

---

*) *Invidia medicorum pessima* var redan känd för de gamle Romarne. Männen af yrket draga, i alla länder, fortfarande försorg om riktheten af denna gamla iakttagelse (se *Passionerna af Deseuret*, öfversatt af Dr. A. Ekström 1847, s. 403, samt *Our Schools of Medicine and the coming Medical Struggle by an Allopathic Practitioner*, 2 Edition p. a. st.). *Harvey*, som först utredde blodomloppet, fick också erfara detta. Han smädades dertör, lifvet igenom, och förkättrades särdeles af en något elak och trätlysten Professor i Anatomien, Riolanns, ifrån hvilken härrör den bekanta qvickheten: "*Malo cum Galeno errare, quam cum Harvey esse circulator.*"

bonde först lärt något hvar att mångsidigare bruka vatten till botemedel, än den 2,000-åriga medicinen det förut mägtat.

Vidare, en Rhentraktens fattigläkare, känd under det aktade namnet: »Gamle Doktorn ifrån Goch» (J. G. Rademacher, Arzt in Goch, eine biograph. Skizze von Dr. Bergrath, Berlin 1850), har med sin förfarenhet (empiri) utfört ett större värf samt åstadkommit fleras frälsning ifrån lidande och sjukdom, än mången efterlevande Professor i medicinen med »det rationella» systemet. Den af vår tids Professorer, ²⁰⁰ hvilken här i landet med sitt domslut hittills mest, fastän i största korthet, velat illa åt »den mångordige Paracelsi-dyrkaren», har sjelf dervid antingen förbisett eller ock blundande underkänt den flärdlöse folkläkaren och fördömt dennes Erfarenhets-botlära (»Erfahrungsheillehre») med att påstå det »Rademachers tjocka bok icke innehåller något annat än ordmassa» (se Afskedshelsning till lärjungar och studiikamrater af Israël Hvasser 1857, sid. 49).

Medgifvom dock strax härvid följande: — Utan att, såsom vår tid det vederbör, hafva aktat till medicamenternas positiva verkningsätt å friska organismer; utan att heller lägga just detta framför allt annat till grund för hvarje läkemedels bruk, har Rademacher, nästan uteslutande på det gamla viset, fäst sig vid de enklare botemedlens verkan till läkning (»Heilwirkung des Arzneiem»). Denna häfdvunna ensidighet i det hela trogen, kallar han ändock med efterföljare det tillstånd för salpeter-affection, jern- eller koppar-affection, då en sjuk lider af sådant allmänt eller lokalt sig yttrande ondt, hvilket botas af hans universal-medel: Salpeter, jern, koppar. De tre olika slagen »affection» åter har han och efterföljare sökt att på iakttagelsens väg få beständ. En hvar deremot, hvilken tager orden efter vanligt språkbruk, fattar strax ter-

men: Salpeter-, jern- och koppar-affection såsom liktydig med den egna verkan af medlen: salpeter, jern, koppar. Mången homöopath gör dertill, vid ompröfning af de Rademacherska kurerne, i tanken samma omskrifning (periphras), som den sinnrike Rademacherianen, Dr. *Löffler*, i Zeitschrift für Erfahrungsheilkunst II, xxx. Denne tydliggör nämligen *sin* Rademachers rön och iakttaganden om de specifika botemedlen sålunda: »Hahnemanns *lika med lika* (similia similibus) får härmed denna tydning: Området af ett medels verkan inom den friska organismen är tillika området för dess verkan till läkning inom den sjuka»*). Med denna omförklaring är i öfrigt föga eller intet vunnet, hvilket ej var oss redan uppenbart i och med den kortare och uttrycksfullare, äldre kurregeln: *lika botas med lika* (Similia similibus eurantur).

Antingen verkan af medikament yttrar sig häftigt (akut) eller som långvarig (ehronisk) »affection» genom öfvermåttnad af större eller mindre doser, beror ändoek det ena som det andra äfven af olika känslighet. Häråt synes den förfarne, »gamle Doktorn» väl lemnat något mera uppmärksamhet än mången annan, ja än flertalet samtida praktiei, men likväl på långt när icke så som sakens natur kräfver och det homöopathiska läkesättet visligen måste yrka**). Sak samma med organmedlen. Utan att heller just särdeles afse dessas positiva verkan, än mindre lägga denna till grund för deras rätta

*) Dr. Löfflers ord äro: "Das Hahnemannsche *Similia Similibus* erhält dann die Deutung: das Wirkungsgebiet eines Mittels im gesunden Organismus ist zugleich sein Heilwirkungsgebiet im kranken."

***) Redan år 1837, i Griesseliehs "Hygea" VI, 381 ff., hade jag något mindre osjelfständigt, än i min "slutannmärkning" till öfversättningen af Hahnemanns "Organon för läkekunst", Sthlm 1835, framställt några drag af förgångna och kommande tidens doslära i öfverensstämmelse med *medicinens* och *Hahnemanns* egen utveckling. I homöop. underrättelser för Svenska folket, åren 1855 och 1856, har jag flerstüdes vidrört samma ämne, särskildt i artikeln "om Hahnemanns medikamentsberedning". Men allt slikt afses ej af sakens fiender — Parva non eurant philosophi!

bruk vid sjukdomsfall, åtnöjde sig äfven Rademaeher, likasom än i dag hans anhängare, nog mycket med ett mindre grundfast proberande af organmedel å *sjuka*, ja, endast å sjuka menniskor. Detta grundfel begås ännu af många andra läkare, doek med undantag af de homöopathiska oeh några den fysiologiska läkareskolans förfäktare nu för tiden. Bådaderas inkräktningar, ehuru ännu i öppen strid emot hvarandra, måste till slut alltmer omöjliggöra den gamla ensidigheten. Konstigare eller höglärda indicationer uppställer icke *Rademacher*. Några Germaniska folknamn å medicinalväxter, hvarom nedan, ge likväl klarare begrepp om dessa växters medicinska verkan i det hela, än denne lyekats med sina »Universal- und Organnittel» samt dessas benämning.

Detta allt oaktadt — Rademaehers eljest i sin helhet både fördomsfria oeh underhållande, der oeh hvar till oeh med lärorika, «tjoeka bok» med all dess rönmassa (mer än »ordmassa») ej blott om botemedel, men äfven om lidande oeh sjukdom, samt mångfaldiga andra menskliga förhållanden, utöfvar likafullt ett nog vidsträckt inflytande, så utom som inom kretsen af hans efterföljare, då den sedan år 1841 upplefvat fyra särskilda »tjoeka» upplagor, hvaraf den sista efter författarens död, år 1850 — Också är den så folklig, att den äfven af snillrika fruntimmer läses med uppbyggelse, på sätt den åldrige läkaren så flärdfritt, i förordet till andra upplagan år 1846, det sannfärdeligen skildrat. Intet under derföre att Rademaeher med så vidt utgrenad folklighet (popularitet) blifvit utsatt för den häfdvunna renlärlighetens fullblodshat. Ifrån vissa håll har detta urartat till ett förnämre öfversitteri emot »Paracelsidyrkaren», än emot sjelfva Hahnemann. Thy förutan skulle detsamma icke heller med sken af någon oväld numera kunna rätt förslå åt den sistnämnde mannens lefvande efterföljare, hvilkas ständigt sig hittills ökande tal ibland jordens legitimerade läkare är legio,

utan att taga i beräkning anhängarne bland många-handa annat praktiskt folk.

Veteranen ibland homöopathiens vedersakare och motståndare inom Sverige har, i sin «Afskedshelsing», ibland några andra underkännanden af nutidens medicin, väl icke som yrke, men som vetenskap och konst, äfven yttrat sig sålunda: — — »Min bekän-nelse är, att jag deri, oaktadt tankens allvarligaste an-strängning, icke förmår se något, som i det ringaste »liknar verkligt människoförstånd. Då jag åter betrak-tar de spirituella dragen i Hahnemanns verkligt vae-»kra ansigte, ser den säkerhet hvarmed han förkunnar »sina satsar, och den prägel af ett slags genialitet, han »förstår att påtrycka dem, den magt han utöfvar öfver »icke blott stora hopar af enfaldigt folk, utan äfven öf-»ver starke vetenskapsmän, såsom Wahlenberg, och »äfven förståndige, erfarne och praktiske läkare, så-»som Kopp, samt den långa tid hans meningars välde »räekt, kan jag icke fullkomligt befria mig ifrån anin-»gen, att i denna besynnerliga lära måste finnas något, »som jag icke förmår se. De märkvärdiga kurerna kan »jag så mycket mindre förneka, som jag har varit vitt-»ne till en, hvilken gränsade till det underbara — men »jag har äfven sett att en ytterst okunnig skojare med »några obegripliga ord läste bort en serofulös ophtal-»mi, som räekt i sex månader; och jag sätter begge des-»sa eurer i samma class, och anser dem böra förklaras »ur en för begge gällande åsigt»*) — — med mera dylikt i samma syftning.

---

*) Helt olika denna »Afskedshelsing» var Veteranen *Hufelands* nå-gra dagar före dess död. Till en vän yttrade han då, ibland an-nat, om Homöopathien: — »Sie ist eine der grössten Erscheinun-gen in der Medicin, die je erlebt war und ihre Entwicklung wird unberechenbaren Folgen haben, die ich nicht mehr erleben werde» (Se vidare das alte und neue Heilverfahren mit Medicin für das denkende Publicum besprochen von Dr. J. Fr. Baumann, 1857 sid. 12 och 13).

Hvilken »gällande åsigt» åter den kan vara, hvarmed «begge dessa kurer i samma klass — böra förklaras», det har ännu blifvit visligen förtegad. Något hvar får derföre gissa till svaret, antingen detta skall vara *hvit* eller *svart*. Hvad den gåtlika framställningen strax slår enhvar i ögat med, det är ändock att den Hahne-mannska homöopathiens «kur, hvilken gränsade till det underbara», skall sammanhållas i »en för begge gällande åsigt» med «en ytterst okunnig skojares», likasom den förras *medel* med den sednares «obegripliga ord». Alltså, efter Hr Hvassers förmenande, böra väl sak med person, intaget *medel* med uttaladt «ord förklaras ur en för begge gällande åsigt» — Om något verkligt menniskoförstånd kan reda sig dermed, det må nu lemnas derhän, eftersom det så föga eller intet gör till saken — alla dessa oändliga förklaringar, de der slutligen befinnas intet förklara. Likväl — det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta. Också rör sig den anförda tiraden i och omkring skuggornas och dunklets område, hvilket förhållande gerna för oss må gälla till dess rättfärdigande. Men hvad som i tanken ännu hör till dunklets område för den ene, det kan vara mer eller mindre ljust och klart för en annan. Utom dess finnes det mycket mer i himlen och på jorden, än i någons filosofi. Vid allt detta synes det ändock så, som då all slags gängse förklaring icke velat förslå eller räcka till, den «kuren hvilken gränsade till det underbara» och den andra under-kuren af »en ytterst okunnig skoja med några obegripliga ord», nu som förr måste förklaras tillhöra, antingen den *hvita* eller *ock den svarta magien!* — I någondera af dessa, det gamla djupets schakter för vidskepelse och trolleri, lär väl den der för både trollkarl och homöopath »gällande åsigt» blifvit borttappad.

Huruledes jag deremot först i Griesselichs »Hygea» och tjugu år sednare för Svenska folket framställt »kuren»

ifråga, derom kan ses af mina homöop. underrättelser N:o 2 för 1855, i den ledande original-artikeln: »Det första läkningsförsöket med Hahnemannska Homöopathien å Akademiska sjukhuset i Upsala.»

Det ärliga erkännandet, äfven nu i tryck, af Veteranen ibland vår saks motståndare, att ändock hafva af homöopathien »varit vittne till *en* kur, hvilken gränsade till det underbara» är åtminstone *något*. Yngre förklenare, såväl de «svenska» tidningarnes namnlöse underkännare, som de, hvilka haft något namn både att vinna och att förlora, hafva aldrig gjort ens ett slikt medgifvande. Men att inga flera homöopathiska kurer å akademiska sjukhuset i Upsala *kunnat* af mig under Professor Hvassers inseende och förmenskap utföras, därför har jag något närmare redogjort, såväl i Griesseliehs »Hygea» för mer än 20 år sedan, som i N:o 2 af ofvansagde »homöopathiska underrättelser för Svenska folket,» hvarest också jag tror mig ådagalagt en mångsidigare omsigt vid sjelfhjelps, medels och kurers bedömande, än som här hemma ännu är öfligt just för hvar man. — Om tyeke och smak, tro och mening, tvistar jag likväl med ingen. Men den som i öfrigt vill vinna mera reda och naturvetenskaplig klarhet, än jag kunnat gifva, beträffande verkan af skenbarligen små och ringa inflytelser, såväl å friska som sjuka menniskor, kan ock finna, blott med vilkor af egen förnyad iakttagelse och någon ompröfning, ytterligare belysning deröfver, såväl i nutidens medikamentslära, den efter Hahnemann synnerligast, som sedermera i Reichenbachs »Odlära».

Den af vidskepelse och trolleri från hedenhös besatta allmänningen för en mängd hvardagliga iakttagelser, hvilka förut saknat all vetenskaplig grundförklaring, är genom desse män, mer än andra, blifven af naturforskning inkräktad och röjd, till sistone kanske något klarnad genom tidens allmänna upplysning. Vid denna eröfning har ho-

möopathien vunnit tillräckligen stor odlingsbar mark. Att dess rödjande och skötsel skett och sker med biträde af *allehanda* folk, sålunda äfven af »skojare, ytterst okunnige,» såväl som lärde läkare och doktorer, samt olärde medici och ograduerade praktiei jente annat godt folk ibland de stilla i landena, allt det är i sin ordning. Eller, tillgår det väl bättre med det gängse och rådande systemets utöfning af kloekare, barnmorskor, barberare, ympare och stympare? Nej. — Vi säga detta för öfrigt, såsom förr, rent ut, att just det visar homöopathiska läkesättets allmänneliga öfverlägsenhet, att det i sämre händer kan ge bättre resultat, än något annat. Det är dermed alldeles så, som med Lingska gymnastiken: hvarför antager sig »bättre» folk ej det evigt nya och sanna vetandets sak *bättre*, än att den skall handlöst lemnas åt sig sjelf, samt så komma i «det der sämre» folkets, till och med i »ytterst okunniga skojares» händer? (se vidare härom Homöop. underrättelser 1856, artikeln «Gymnaster och Homöopater» samt N:o 1 för år 1855.)

Då åter igen i sin «Afskedshelsning» den lärde kathedermannen omordat det hans «bekännelse är ärlig,» tillåte vi oss deröfver alls intet tvifvel. Men likafullt — nekas kan ej dertill, att det är ett bra eget sätt att blott med «tankens allvarligaste ansträngning» vilja «se» det, hvilket enkel och noggram medikamentsompröfning på friska, som sjuka varelser, först måste gifva människoförståndet att fatta. Äfven den rikast begåfvade tänkare kan ej rätt inse *något* af sinueverldens företeelser, utan att mer än *en* gång hafva varsnat och flitigt iakttagit detsamma. *Nihil est in intellectu quod non ante fuerit in sensu.*

Beqvämt är emellertid att med vissa sväfvande talesätt af och an, såsom till exempel det anförda stycket ända igenom, förhatliggöra hvad helst som behagas. Desto lättare är allt sådant utförbart, som fördom och fördömelse, såsom vi se, stå hvarandra lika nära,

som de båda ordformerna. Dock — nu från Homöopathien — åter ett litet ord om Reichenbachs «Odlära».

Så häcklad äfven denna blifvit af fysikens och kemiens, såväl som naturlärans, ja, till och med mesmerimens och litteraturens yrkesmän, samt äfven i Sverge af en eller annan medicinæ doktor med och utan profession, i hvars syfte det icke legat att akta till rön och iakttaganden med öfverkänsliga (sensitiva) menniskor, än mindre desses förhållande till den af den store naturforskaren (närmare än af någon Mesmer) utredda Alltets kraft, hvilken, till ett klarare begrepps vinnande fått namn af *Od* (efter den fornnordiska guden Odin eller Oden); så synes dock en eller annan lagligen praktiserande läkare, till och med af skilda principskolor, jemte annat praktiskt folk, med deras i mångfald till oändlighet skiftande meningar, likafullt på väg att bringa ofvansagde kraft (Dynamiden *Od*, efter Reichenbach) i någon förståndigare användning än förut, till slägtets bättnad och förkofran. Sådant är nämligen först nu utförbart, sedan företeelserna jemte naturlagen dertill blifvit på det fysiska experimentets väg så sinnrikt utforskade midt ibland alla de deremot hopvis uppkastade tvifvelsmålen.

Reichenbachs «*Od — magnetiska bref*» från 1846 äro sedan i fjor på Svenska öfversatta. Likaså populär är hans lilla skrift: «*Wer ist Sensitiv, wer nicht?*» Denna utgör tillika den bästa inledning till ett närmare studium af hans stora verk: »*Der sensitive Mensch* 1854 och 1855.» Detta har författaren synbarligen bemödat sig att så framlägga, att det äfven för bildadt folk, mot det billiga priset af 6 Thlr, skulle kunna vara tillgängligt. Men i helig ifver för den snara framgången af sin mögnade ålders älsklingsämne, anklagar Reichenbach samtiden inför framtiden och väntar först af kommande släkten sin upprättelse (Genugthuung).

Händernas påläggning, att lindra mångens plåga och bota mångt lidande, äfvensom att meddela väl-

signelse, är likväl ingen nyhet. Den är tvärtom ifrån hedenhös, således före vår tideräkning. Men ingen naturforskare har ändock, såsom Reichenbach, utredt huru som verkan deraf lyder en stor, ja allmännelig naturens polaritetslag. Läkaryrket med Doktor *Anton Mesmer* och efterföljare har likväl förtjensten att *först* hafva i nutidens odling ånyo upptagit *Iafs-Od* (biod, mesmerism) till något praktiskt bruk. Återupplifvandet deraf skedde just under ett «upplysningens» tidskifte, fullt med tvifvel, törhända mera än vårt, då man förlorat nästan all tro på verkan af händernas påläggning. Denna åtgärd ansågs då, allmänneligare än nu, för vidskepelse och signeri, der ej presten af urgammal häfd verkställde detsamma. Men detta allt oaktadt kunde man icke vidare i 18:de och 19:de århundradet, som i det 17:de, för trolleri lagligen afdöma någon, således ej heller denna handling. Med den fysiska vetenskapens utredning af sin «Od-lära» och så mycket rönen och iakttagandena derom redan äro af betydighet för folk och läkare, står likväl Reichenbach, vår store Berzelii efterlevande vän, utom yrket och är derföre *lagligen* utan all slags rätt att använda Od till någon sjuk menniskas vare sig räddning, vederqviekelse eller återställelse. Ej ens å lik har den fysiske ~~natur~~ forskaren medgifvits den sökta rättigheten att å de allmänna sjukhusen anställa någon slags ompröfning med dynamiden Od. »Och detta skedde i kejsarstaden Wien, efter Christi börd, år ett tusen åttahundrade och femtiotre (se *Der sensitive Mensch* 4, 837). De döda få förruttna, men röra vid dem med handen det får man för intet pris, ej ens det, att lemna de stränga Direktörerna för sjukhusen ett medel vid handen mot att levande begravas.« Så långt efter Reichenbach*).

*) Betecknande är, att våra starkaste vetenskapsmän, en *Berzelius*, en *Wahlenberg* samtidigt, redan 1846, yttrat sig för Reichenbachs nya forskningsätt: "über Magnetismus und verwandte Gegenstände" &c.,

I än grundligare glömska, än den från hedenhös och judendom kända kraften af händernas påläggning,

hvari med känd mångsidighet Professoren *Huss* också deltagit, sjelf äfven något sensitif, på sätt Reichenbach flerstädes i sitt stora verk det omförmäler. Deremot har Professor Hvasser i Sjöårets "Afskedshelsing" (sid. 44) fast med nästan lika sväfvande tonart, ehuru i mera hyfsadt språk än om homöopathien, snarare ordat mot än för Reichenbachs "Odlära". Med bestämdare ordalag har slutligen i år Dr. H. Säterberg, i sin artikel d. 3 April emot Professor Branting, införd i Aftonbladet, utsagt den der "gällande" åsigten, som ställer Odkraften bland "flera andra besynnerligheter" — Af de gymnastiska skolorna vet man med allt detta ändock icke, att någon mer än Dr. *Neumann* i Berlin med verk och gerning varit för "Ods" införlifvande med gymnastiken. Så väl Dr. *Eulenburg* sammastädes och Hr *Rothstein* i "Athenium für rationelle Gymnastik", som än mera det deremot reaktionära organet "neue Jahrbücher für Turnkunst" hafva alldeles satt sig på tvären emot någon Odläras införande inom gymnastiken. I Sverge har denna lära, efter *Berzelii* och *Wahlenbergs* fränfälle, litet eller intet studerats. Ingen har dock haft den ärligheten, som Professoren Hvasser, att om Reichenbachs vek säga detta rent ut: "jag bekänner att jag ännu icke varit i tillfälle att åt denne författares skrifter egna några allvarliga studier."

Men, utom Odläran har Dr. *Säterberg* också i "bihang" till Aftonbladet d. 3 April 1858 inlåtit sig på homöopathiens område. Dervid har han påbördat Professor Branting, såsom förmenta fel i praktiken, några åtgärder, hvilka, om de ock voro misstag, som ändock återstår Dr. S. att bevisa och så mycket de må finnas beslägtade med den der förhatade homöopathien, likafullt härstamma från "*Gamle Lingen*" sålunda icke från dennes efterträdare vid central-institutet. *Ling* (Gymnastikens allm. grunder, Sthlm 1834, sid. 159 och 160) uttalar sig redan om det af Dr. Säterberg ej blott klandrade, men ock förkättrade förfarandet sålunda: "Om *hufvendvärk eller svindel före gymnastikens begynnande eller under densamma* åkommit, bör, vid alla rörelser, en hand läggas på patientens *hjessa*, men utan den minsta tryckning. Gymnasten sjelf bör då, genom *lindriga manipulationer på uckens och halsens pulsådror* och sedan på *dess blodådror* och slutligen på dem *båda söka leda blodet nedåt*, och, sasom slutrörelse, för hvarje gång, göra *en halscirkelrörelse*, under lindrig tryckning på *hjessan*, samt *lätta manipulationer öfver ögonbågarna och dartryckning på tinnigarnas pulsådror*" —

Dessa, efter Dr. Säterbergs mening, "*för helsa och lif vådliga halsådertryckningar och stupingningar för patienter, som lida af yrsel och hufsvärk*" har också jag, så väl som hvarje annan gymnastiklärare, redan under *Lings* litstid, i årtal, dagligdags, både åsett och sjelf, efter förberedande andra rörelser, med egen hand verksamt samt äfven i privatpraktiken sedermera så pass bibehållit, att jag deröfver också har ett ord i laget med rön och eget omdöme. Aldrig någonsin har "slaganfall", så vidt jag vet

har äfven fallit betydningen af några vexters gamla folk-namn, hvilka likväl påtagligen ådagalägga det dessa namns

deraf eller ens derunder i *verkligheten* inträffat. Att likväl sådana "patienter" kunna finnas, "hvilka på sådant vis behandlade kunna riskera ett slaganfall," såsom Dr. Säterberg påstått, det må vara en möjlighet, likasom att blodkärls bristning inom hufvudskålen ej blott kan ske, men i *verkligheten* äfven mer än en gång skett under och i djupaste sömn, t. o. m. under nattens hvila — Men hvem vill dermed bevisa sömns och hvilas vådlighet "för helsa och lif" mer än verksamhetens, därför att slaganfall "kunna riskeras" hos den derför fallne, antingen han vakar eller sover, rör sig eller gymnasticeras? — Återstår alltså Dr. S. att bevisa, icke att "patienter kunna riskera slaganfall" i följd af ofvanskrefne gamle Lings behandling, men deremot att ljusligen ådagalägga om någonsin detta skett i något enda fall, vare sig att gymnasten felat i omdöme, ~~och~~ ~~kan~~ vid den Lingska åtgärdens handläggning eller icke. Öfver 30 års vittnesbörd för den saken, här och utrikes, kan nu, intill dess sådan faktisk bevisning skett, eller sker, vara fulltupp så godt, som ett naket förnekande deremot — t. o. m. "rationelt"!

Då Dr. Säterberg velat åt centralinstitutet, synnerligast därför, att några dettas åtgärder påtagligen hafva tycke med vår tids homöopathi, äfvensom folkmedicin, är det icke heller ur vägen att här införa något utur populäre homöopathische Zeitung för den 15 April 1858, der det redogöres för Dr. *Bonhoffs* i Münden läkeanstalt för långvariga, *orthopediska* och sinnessjuka. En *orthopedisk* läkare yttrar sig der alltså:

"II *Classe orthopädische Kranke*" — Auch in der Behandlung dieser Krankheiten bin ich nur deshalb so glücklich gewesen, weil ich *alle Streckbetten und Schraubstücke aus der Behandlung* entfernte und dafür zweckmässige heilgymnastische Übungen anwandte, *vor Allem* aber mich bemühte, *die richtigen diesen Krankheitszuständen angepassten homöopathische Arzneien* zu verordnen.

"Für Eltern, deren Kluder an Verkrümmung leiden hätte ich noch Folgendes zu bemerken: Da auch bei Verkrümmungen, wie in anderen Krankheiten, *nur* die richtige Auffassung des Gesamtbildes zur Heilung führen kann und wohl *in den meisten Fällen eine innere Krankheit zu Grunde liegt*; auch im Anfango solche Übel viel rascher, mit weniger Kosten gehoben, mit eine weit sicherer Aussicht auf Erfolg und dauerhafte Heilung gerechnet kann; so möchte den Eltern deren Kinder an diesen Gebrechen leiden, dringend anzurathen sein, *ihre Kinder so früh, als möglich, der besten ärztlichen Pflege* anzuvertrauen und *sich nicht der thörigen Hoffnung* hingeben dieselbe *durch Corsette oder Halter* herzustellen zu wollen. Sie möchten *stets bitter getäuscht* werden" — —

Kan man väl ännu, i Lings och medical-gymnastikens fosterland, säga så mycket och så rent ut *emot vare sig orthopediska eller andra snörlif* (= "Corsette oder Halter"), utnå att mötas af den gymnastiskt-orthopediske institutöreståndarens fluga och breda utgjutelser i Aftonbladet? — Vi fråga blott höfligt — Än mera, kan man väl i Stockholm ännu, såsom i det aflägsna Münden, säga

fredliga innehafvare, under en föregående tideräkning, varit i allmännare bruk än numera, såsom kända läkemedel emot vissa med namnen gifna sjukförhållanden.

sig icke använda *orthopediska* snörlif? Nej — känd sak är så godt som vittnad, tvärtemot Dr. Säterberg och dennes intyg om sig själf, att "den så kallade sträckmetoden aldrig en enda gång varit använd" — af honom nämligen.

Men, med egna ögon har jag deremot åsett den i verket hos framledne Professor N. Åkerman å f. d. s. k. Josefska (numera *orthopediska*) institutet, med egna både ögon och öron har jag sett och hört den prisas äfven af andra, än Dr. Säterbergs företrädare, därför att patienterna i sträckningen sågo så friska, glada och rödblommiga ut. Jag var då ung och oförfaren läkare, icke utexaminerad ens, men det undföll mig likväl icke att spännremmet mycket bidrog till det der skenfagra utseendet hos den i sträckning liggande *orthopediska* ungdomen, med att hindra blodets återgång genom ådrorna, dem spännremmen under hakan och nederkäken sammantryckte mot käkens benrand. Också ansåg jag, redan då, lika som nu, denna jemna tryckning, med sträckning, spänning och dragning, under flera timmars tid, för helsa och lif *vådligare*, än en hastig och lätt hand- och fingertryckning å halsens ådror, den jag dagligdags, under samma tid åsåg, jemte friskas och sjukas ej blott "stuphängningar", men rent af upp-nedvändningar, huruledes dessa rörelseformer inlärdes och utöfvades af gamle Ling samt oss andra hans lärjungar och biträden, allt utan ringaste spår till menlig verkan. Utlandets litteratur innehåller sedan efter mig något om halsådrornas sammantryckning (se *Jahrbücher für spezifische Heilmethode* IV, 277 Berlin 1841), hvilket, mig veterligt, icke der blifvit bestridt eller jäfvadt. Men, ho kan begära det, att Dr. Säterberg, nu 17 år sednare, skulle känna denna lilla uppsats utifrån (han må för öfrigt i *sin* "orthopediska gymnastik" vara hvilken mästare som helst), då han, såsom ofvan med exempel är ådagalagdt, påtagligen saknar kunskap om hvad som härstammar från Ling, hvad ifrån Brauting. Det synes äfven ha undfallit Dr. Säterberg, som en gång (om ej flera) i tidningarne anställt jemförelse mellan Professorerne *Ling* och *N. Åkerman*, att den ene var olärd, som läkare, fast mera vetande; den andre tvärtom — lärd läkare (må vara t. o. m. i ovanlig grad), men mindre vetande. Den ene var också folkets, den andre fackets man; den ene bildningens, den andre lärdomens (den herrskande doktrinen nämligen). Efterträdarne ha icke härutinnan urartat.

Svenska läkareeden, att "med hemliga sjukdomars upptäckande icke den sjuka skada eller bedröfva", förbjuder mig att någonsin i detalj anföra hvad jag af en och annan patient sport eller spörjer för olägenhet, mehu eller skada af *orthopediska* snörlif, mer än af andra, af *orthopedisk* sträckning mer än af annan. På ära och tro, men icke som läkare, har jag derföre blott kunnat antyda den saken — så generelt som möjligt.

Reichenbachs ljusblick med mångsidigare rön och iakttaganden öfver det förut dunkla fältet fanns ännu icke medan gamle

Svenska farmakopén har således ibland annat icke upptagit vår *Ögontröst* (*Euphrasia officinalis* L.). Som det gamla botaniska artnamnet ännu anger, har den likväl fordom varit officinel. Äfven det ifrån Grekiskan bibehållna slägtnamnet: *Euphrasia*, antyder en dess egenskap att verka till sinnets välbefinnande (*Euphrasia*). Något deråt syftar ock ett af dess Tyska folknamn: Hirnkraut. Månget ögonlidande är äfven dermed fordom hulpet (se vidare Altschul, Pharmakodynamik 1853). Den har ock derföre på Tyska sitt särskilta folknamn,

---

Ling lefde. Medikal-gymnastikens fader kunde derföre blott öfver den ensidiga mesmerismen, känd under det oegentliga namnet "Magnetism", hafva något omdöme. Detta har han korteligen sålunda uttalat: "Magnetismen, likasom elektriciteten, ingår i alla organismens fenomen, eller finnas dessa krafter icke till" (se Gymnastikens allm. grunder af Ling 1834, s. 197, 198) — Vidare heter det: "om vi antaga möjligheten af magnetisomens inverkan genom manipulationer, som icke komma inom subjektets sfer, huru kunna vi då tvifla på verkningen af rörelser, som beröra kroppen? och om vi än betvifla den förra, kunna vi likväl icke förneka den sednare, ty vi skulle då aldrig förnimma en tryckning, ett slag o. s. v."

Röja dessa den förevigades ord intet särdeles tycke för lifsoch (mesmerism = "magnetism"), så innebära de heller intet deremot fiendtligt, än mindre något hälskt, allraminst något förnärmande eller personligt påbördande, såsom sedvänjan nu blifvit, så snart någon skall yttra sig något om annor mans sträfvan. Vårt lands kritik på det medicinska området har allt mera fått starkt slägttycke af en granskares, nämligen efter grandet i broderns öga, utan att varsna bjelken i sitt eget. Hvad "gamle" Ling och *framlidne* Cederschjöld, bådadera mina vördade lärare, yrkade, att "den bästa kritik är att skapa och göra det bättre, än hvad man granskar", detta slags produktiva kritik har hos efterkommande allt mera trädt i bakgrunden och så kommit utur modet. Lika litet modern syns ock nu för tiden den upphöjda kritiken, om hvilken likväl en ännu lefvande vextforsknings utmärkte veteran en gång förmenat, att den tillhör uppsöka allt det bästa, den kan finna på sin väg, äfven hos motståndare, men icke nedlåta sig till blott det som är dåligt.

Den, som kastat *första* stenen med slikt, den blir sedan likväl saker till hvad deraf följer. När svar på tal sedan tillkomma, må man ej mera då orda om andras "angrepp" och eget "sjelförsvar" när det gällt just annor mans rätt att värna sig emot *första* angreppet. För ingendera parten plägar pennkrig, mer än något annat, medföra just det resultat, enhvar sig föreställt. Tvärtom — den öfvermodige och oförsynte *förste* angriparen lider äfven sitt nederlag, der man minst det väntat.

såsom hos oss: Augentrost = ögontröst. På Engelska heter den Eyebricht, på Franska Casse-lunettes, allt med hänsyn till dess goda verkan å ögat.

Likväl ådagalade först Hahnemann, och hans närmaste lärjungar, genom sjelfspröfning af Ögontrösten på friska människor, nogare än någon förut eller sedermera, denna ändock alltför mycket ur bruk komna vexts specifika verkan, hvarmed den skiljer sig ifrån andra, såsom ett hufvudsakligen kattarrhalt ögonmedel, mäktigt både att framkalla *ögonfluss* (lippitudo eatarrhialis), då den intages i stora portioner, äfven att öka sådan fluss, samt att bota slikt lidande, då doserna naturligtvis måste tagas vida mindre, än för att bringa ögonfluss åstad, genom medlets egen verkan. Sådan fluss, der Ögontrösten eignar sig att vara botemedel, är ingalunda sällsynt i nordén, det oakadt att vexten ej ingår i fäderneslandets Apothekarebok. Aldrig här i landet, vet man likväl i mannaminne vår Ögontröst föreskrifven eller utdelad af någon annan än de få homöopatiska läkare, hvilka här finnas, samt kanske en eller annan ibland folket, som antingen af framlidne Professor Wahlenberg i Upsala eller af oss lärt känna detsamma, möjligtvis till sistone genom Professor *Kranichfeld's* i Berlin beaktgöranden om samma ögonmedel, hvarom han här vid besök i Stoekholm enskildt samspråkade med mig, såsom den ende härstädes, hvilken då ännu i praktiken något anlitat detta medel, samt om dess bruk hade något att förtälja. Sedermera har jag infört åtskilligt deraf i the british Journal of Homoeopathy.

Nästan samma förgätenhet, som Ögontrösten, har oek drabbat vår *Qvesrot* (*Bryonia Alba L.*). År 1817 utmönstrades den formligen ur Svenska Farmakopéens 5:te upplaga och har sedan icke åter upptagits i den 6:te. Likväl anger vårt gamla empiriska folknamn, «Qvesrot», åtminstone något af medlets hudverkan, den att både framkalla och bota dess »qvesor» (skador),

på sätt ännu nästan ensamt är homöopatiska läkare förbehållet att genom omgjorda rön känna, jemte någon Tysk Rademacherian, den der icke alltid dolt att han hemtat sin kunskap derom ifrån Hahnemann och homöopathiska läkare, enär icke Rademacher nämnt ett ord om denna fordom så i anseende hållna tyska *giktrofva* (Giehtrübe). Detta folknamn uttrycker ganska påtagligt medlets specifika verkningsätt både att frankalla och att bota månget lidande under namn af »gikt», nämligen i större eller mindre doser, allt i förhållande till verkan. Sak samma med Tyska folkets namn *Stickwurz* (qväf-rot), bekräftadt äfven af gammal Svensk erfarenhet, på sätt äfven anges i min skrift: Gifves det läkemedel emot lungshot Sthlm 1844, s. 82 ff.

Smäländningens *Hästfibler*, Dalkarlens *Märrblomster* (*Arnica montana* L., se Wahlenberg, Flora Suecica) äro folknamn på en annan vext, som här varit i mera bruk vid hästens mångfaldiga skador, än ursprungligen för vår nords menniskor. Tyskarne deremot ha sedan gammalt gifvit den flera betecknande namn: Wohlverleih, Fallkraut, Mutterwurz, Schwindelkraut, Blutblume. Alla och ett hvart af dessa folknamn angifva också vextens och dess delars verkningsätt, så väl att sjelf frankalla lidande (svindel, modersjuka, blodsjukdom), som att, der det kommer af annan orsak, bota slikt, då naturligtvis mindre doser tagas, än som vålla dylikt ondt. Lärde män hafva för länge sedan på latin öfversatt det mest gängse folknamnet med *Panacea lapsorum*. Likväl uttrycka ovilkorligen alla ofvanskrifne, gamla tyska folknamn mycket tydligare, än lärdomens språk, den vextens dubbelverkan, både att åstadkomma svindel, ända till fallande, genom intagning af stora portioner och att bota svindel och följder af stötur medelst mindre doser, der ofallet alltså kommit af annan orsak än medlet — I sådan händelse kan det vårt jordiska högsta *goda förläna* (wohl verleihen),

snarare än detta sker genom någon blott inre själfhjelp, förtjenande denna bergväxt ock så med skäl det germaniska namnet Fallört (Fallkraut = *Arnica montana* L.).

Att dessa blott exempelvis anförda gamla folkmedel kunnat komma i så grundlig glömska och allmän förgätenhet, som numera ibland folket är händelsen, det har berott ej blott af det medicinska yrkets ombytliga åsichter och konstlade systemer, samt det mäktiga apotheks-intresset dertill, utan hufvudsakligare deraf, att man tid efter annan allt mer och mer ökat doserna, i den falska och urbota förutsättning: »*mycket hjälper mycket*». Den eljest så flitigt återopade Hippokrates, hvars lära det varit mycket bättre att i verkligheten hafva utvecklat och följt, än så ofta i sin nöd påkalla, innehåller, i motsats härtill, den sanna kurregeln: *allt det myckna är för naturen fiendtligt* (»*Μαν το πολυ τη φύσει πολεμον*»).

Till detta *myckna* hörer vidare, tvärtemot den mångbepriade Hippokratiska enkelheten, hvilken ändoek före Hahnemann allt mindre och mindre i verkligheten blifvit efterföljd, den beskäftiga sammanblandningen utaf flerhanda, starka medicinalier (polypharmacien), hvarom medicinens fader egde ingen aning. Denna sammanblandning sker mestadels utan att dessa medel till någon deras grundverkan varit kända. Så hade småningom gått förlorad all tro och tanke på det enkla medikamentets verkan.

I samma mån synes den stora allmänheten en tid varit nära deran att låta sig inbillas något så på en gång virrigt (confus) och förtvifladt, som den vådliga satsen: »hjelper ej det ena, så hjälper det andra i det sammansatta och lärda receptet» — nej, »just blandningen själf». En och annan läkare har ock ansett det af »ringa betydenhet att många medel på en gång användas, blott methoden visade sig nyttig» — Men då skall man ej heller anföra blott ett medel eller par såsom alle-

na verksamma eller som hufvudmedel vid sin methods användning.

Hahnemann har klarligen först på rönets och iakttagelsens, ja, äfven det fysiologiska försökets (experimentets) mödosammare men säkra väg arbetat sig o. a. fram utur denna tusenåriga irrgång. Dervid har han icke beskedligen stannat vid att prisa den hippokratiska enkelheten och den blott skenbara ringheten af ändamålsenliga medel, men återupplifvat den redan af medicinens fader uttalade kurregeln: «Genom lika verkande alstras sjukdom och genom hvad som medför det dermed lika tillfrisknar man ifrån att vara sjuk,» kortare och nättare uttryckt med den allmänna kurregeln: *lika botas med lika* (se *Organon* och den lilla skriften från engelskan: *Hvad är Homöopathi?* af Dr. W. Sharp 1853, samt våra *Homöop. underrättelser* 1855 och 1856, N:o 3 m. fl.). Exempel derpå anföras redan några af Hippokrates, flera af Hahnemann och många flera af desse mäns efterföljare, men förekomma kanske ändock talrikast i alla länders folkmedicin. Naturligtvis har man velat bestrida alla exemplens beviskraft — ett och annat äfven med rätta, ty fullkomligt är ännu intet här i verlden utfördt af Hippokrates, Hahnemann eller någon annan. Hvad den sistnämde mannen om arseniks skada och nytta anmärkt, det gäller emellertid alla medel: de använda sig ej sjelfva. Menniskohand gör af krigets jern äfven fredens plogbill. Det grekiska fornspråket brukade blott ett ord för hvad nutiden söndrat i 2 begrepp: gift och läkemedel (*φαρμακον*). I nyare språken är stamordet dertill bibehållet, äfven hos oss, i orden: Farmakopé, Farmaci, Farmakologi, Farmakodynamik, Farmaceut.

Som praktiskt läkesätt, är alltså Homöopathien åtminstone likså gammal, som Hippokrates, medicinens fader, hvilken lefde flera hundra år före vår tideräkning. Ett par årtusenden sednare, blef det vårt århundrade förbehållet att med en ny utveckling af detsamma, bland lä-

kare och folk, åstadkomma en genomgripande reform af medikamenters användande på grund af medlens positiva verkningsätt å den friska organismen, samt göra denna stora forskningen odlingsbara mark fruktbarare än någonsin förut, genom införande af medikamentspotenser, otillgängliga för nutidens kemiska vetenskap, det är väl sannt, men likafullt tillräckliga, både att verka och väcka motverkan, äfven till bättring och hjälp vid sjukdomsfall, hos känsliga och öfverkänsliga (sensibla och sensitiva) både djur och människor. Af dessa sistnämnda har just det tidevarf, hvari vi nu andas och lefva, ett sådant öfverflöd, att Fysikern Reichenbach, efter sin på iakttagelser och rön i och omkring Wien grundade beräkning (probabilitetskalkyl), först antagit tredjedelen, men slutligen hälften af människosläktet för mer eller mindre öfverkänsligt (sensitivt), medan de »högsensitivas» antal är temligen inskränkt.

Dessa människors diät är ock i många stycken normal, för dem nämligen som den bäst bekommer, och står härutinnan i öfverensstämmelse med *Hahnemanns diät för friska och sjuka*, hvaråt vi förut egnat en särskild artikel i Homöop. underrättelser för Svenska folket, år 1856.

Så mycket i öfrigt både *Hahnemanns* och sedermera *Reichenbachs* läror än blifvit smädade, häklade, miss- och oförstådda, ja, rent af vanställda, deras uppkomst och utveckling, den ena efter den andra, är ändoek ett *gemensamt* uttryck af eller tecken till ett och samma stora tidsbehof, som påkallar annan och mera hjälp, än som hittills anats, än mindre fullgjorts i synnerhet för de öfverkänsliga (sensitiva) ibland släktet.

Men dessutom, homöopathiens hufvudgrundsats, hvaraf läran derom och läkesättet dermed fått sitt ända ifrån grekiska medicineus tid härledda namn, den just är allmänt användbar äfven för de mindre känsliga, alltså för menige man, så väl som ock för husdjuren. I våra underrättelser för Svenska folket är flerestades

derom vittnadt, äfvensom af andras intyg än vårt, t. o. m. beträffande djurmedicin här i Sverge (se N:o 8).

Huruledes också det vanliga läkesättet i medicinen lånar nya botemedel, utan att vilja erkänna någon homöopathi alls, derpå är ibland annat ett särdeles både talande och slående exempel anfördt, under titel: »Ett nyfunnet läkemedel» (se 1856 N:o 4 Homöop. underrättelser för Svenska folket). Deraf visar sig tillika, att vår tids lärde, t. ex. i Frankrike, erkänna det enskildta fyndet ur Folkmedicin, vida hellre än att låtsa derom, att *folkets eget sätt att hjälpa sig sjelft tillegnat sig något af homöopathien, alltifrån Hahnemann.* I Sverges hittills enda tidskrift för läkare och farmaceuter, erkändes också helt naift vid 1840-talets början: »Det kan väl finnas någon annan homöopathi, än den Hahnemannska, hvilken jag mellanåt med framgång utöfvar» — Men om detta slags lära och läkesätt har sedan dess intet försports. Tvärtom har allt slags homöopathi, t. o. m. den efter Hippokrates, ännu i år uti en gemen artikel i tidningen »Väktaren» (sedermera bemött af en folkets man med öppet visir), synbarligen med läkares biträde, allt mer och mer hånats, smädats, underkänts, förklenats. Detta allt har, bakom namnlöshetens och oansvarighetens gemensamma skottskärm, bedrifvits icke blott af vettlöst folk, af okynne, utan äfven med biträde af mer än en ibland dem, som bättre borde vetat, antingen de öppet uppträda, eller under »anonymitetens helgd» spela gäck och drifva gyckel i en slät domino.

Så väl i Svenska Tidningen som i Aftonbladet i fjor, har jag visserligen redan med särskilda artiklar: till *Hahnemanns rättfärdigande* och till *Hahnemanns och hans läras försvar*, bådadera med mitt öppna namn derunder, gendrifvit de gröfsta förfalskningarna (falsarierna), man tilltrott sig emot den hädangångna fadern för vår tids homöopathi samt vår lära derom. Den stora allmänheten kunde knappt hafva intresse för

mer än detta; för den tänkande har jag affattat nu föreliggande skrift. Dervid må ändteligen det följande bifogas, äfven som tillägg till ofvanskrefne mina artiklar i ämnet.

I fjorårets Aftonblad har en »läkare«, hvilken, hittills utan gensägelse, der uppträdt som svenska läkarekårens sjelfskrifna »organ», ibland åtskilliga andra auctoriteter emot Hahnemann och homöopathien, reformatorn och denna tidens reform till folkmedicin, anført äfven tvenne till halt och innehåll mycket olika och skiljaktiga, tyska författare: den »celebre» Professor Boek i Leipzig, derstädes anställd i pathologiska anatomiens lärostol, och den berömde Johannes Müller i Berlin.

I följd af den förstnämdes angrepp på homöopathien (hvarom redan något vidrörts i våra Homöop. underrättelser för Svenska folket), har en liten *Boek*-litteratur uppstått i Tyskland. Den har riktats mot homöopathien i den stora tidningen »Gartenlaube», medan vi åter ha att, blott för år 1856, anmäla följande 3:ne småskrifter: 1) Offenes Sendschreiben an Hr Dr. C. E. Boek, den Entdecker der Selbstheillehre &c. von Med. Dr. Altshul, Doenten der k. k. Carl Ferd. Universität, Vorstande der homöopathischen Polyklinik, Redacteur der medicinischen Monatschrift und praktischen Arzte zu Prag; 2) Boek gegen Boek von Dr. C. Helbig in Dresden; 3) Wie Prof. Dr. C. E. Boek in Leipzig das Volk über Homöopathie aufklärt, beleuchtet von Dr. Oskar Wislicenus Dr. M. in Eisenach.

Utrymmet medger ej här att utur detta slags litteratur, som dessutom är ställd på tillväxt, anföra något mer än nedanstående af en lagligen praktiserande läkare, hvilken med sitt öppna namn (jfr oek Hallesehe Zeitung, sistl. September 1857) i förevarande ämne har mera auctoritet såsom vittne för hvad han skrifer (testis affirmans), än den »celebre» compilatorn och ana-

tomiske Professorn med all sin medicinska förnekelse (testis negans). Sålunda yttrar sig Dr. Sorge:

»Hvad berättigar Hr Boek att fälla ett förnekande omdöme öfver verkan af de homöopathiska medlen? Endast egen, mångfaldigad och sorgfällig samt fördomsfri erfarenhet vid sjuksängen skulle dertill berättiga.

»Hvarigenom står det då fast, att Salmiak verkar bot vid många fall af hosta, hvaraf vet Hr Bock, att Chinasalt undertrycker många frossor, opiater äro i stånd att lindra plågor och bedöfva sjuka? Endast genom förnyad erfarenhet vid sjuksängen.

»En i fysiken alldeles okunnig och obevandrad meniska tror icke, att en magnet är i stånd att på afstånd draga till sig jernbitar samt fasthålla dem vid sig, innan han med egna ögon derom öfvertygats. Hvad skulle man väl säga, i vår bildade tid, till den okunnige, hvilken, *läsande* blott om elektricitetens företeelser, deröfver ville göra sig lustig med att beteckna desamma för »tokeri» och »vidskepelse». Man skulle leda honom till en elektricitetsmachin, och dermed i sjelfva verket öfvertyga honom. Men om han ieke ville komma med och ej ville låta sig öfvertygas, då skulle man låta honom gå bort och lemna hans ordande utan afseende.

»Alldeles lika är fallet med Hr Professor Bock och hans förhållande till homöopathien. Han har aldrig gjort sig möda att grundligen lära känna verkan af homöopathiens medel, aldrig homöopathiskt behandlat sjuka. Detta är redan deraf tydligt, att han i intet af sina många angrepp på homöopathien heller berömmar sig af en sådan erfarenhet, hvilket han säkert, om så varit, hade gjort, för att gifva sitt omdöme utseende af opartiskhet och sakkunskap. Han är derföre, i brist på allt detta, fullkomligen oberättigad att fälla ett förnekande omdöme om verkan af homöopathiska medel.

»Åt Hr Professor Bock ger jag det rådet, att rätt flitigt besöka homöopathiska Polykliniken i Leipzig, hvil-

ken under årens lopp har att uppvisa en mycket större sjuknummer än universitetets klinik, och utan fördom, i stället för med morphin, behandla sina sjuka, en tid bortåt med homöopathiska medel. Sedan må han fördoma så framt han ej sjelf är blefven homöopath.

»Beträffande angreppen på Hahnemanns sedliga karakter, dem Bock ovärdigt låter komma sig till last, så vittna de tydligen om förutfattadt omdöme och ilska, så mycket, att jag har intet nödigt att derpå svara . . . . .

Dr. M. W. Sorge.»

Huru mången medicinsk Bock, från Tyskland till Nova Zembla, månne ofvanstående omdöme väl gälla? —

Dock — äfven den *med rätta* berömda Fysiologen Johannes Müller i Berlin har i sitt stora verk ut sagt en anmärkning emot både homöopathi och homöopathier. Anmärkningen, reproducerad i läkaresällskapet härstädes redan år 1850, såsom »*en af de svåraste*», är följande: — »Likasom samma agens, då det verkar «på olika delar, olika organer och väfnader i organismen, framkallar deremot svarande olika verkningar; så «kunna de mest olika agentier, då de inverka på samma delar, framkalla alldeles lika reactionsfenomen.»

Innan någon fysiolog framkastade denna anmärkning, hade likväl Hahnemannska medikamentspröfningen så temligen uttömt dess egentliga innehåll. Genom den positiva ompröfningen af medel å friska och sjuka människor, som jemt fortgår efter Hahnemann, men icke deremot genom blott motsägelse och naken förnekelse deraf, är tillämpningen en gång för alla gifven, t. o. m. i nutidens folkmedicin, såsom vi ock här sett exempel på. Man har dervid nu och framgent att vid sjukdoms botande afse den *lika* verkan af medel och af lidande (*Παθος*), eftersom sådan öfverensstämmelse till mångsidig likhet mellan sjukdoms- och medikaments-verkan just är *det enda* som bestämmer antingen ett medel eller agens är homöopathiskt eller icke är det.

Den positiva verkan (aetion) af medel oeh medikament är för öfrigt först genom Hahnemann skiljd ifrån den motsatta efterverkan (reaetion), denna sednare mera beroende af organismen. Vid medelval har den store mästaren i förstone mest eller endast afsett den förra, verkan (aetion). Men till en mångsidigare uppfattning fanns nödigt, att äfven afse en lika så viss vaxelverkan af mångahanda medel inom den lefvande varelsen. För allt detta finnes närmare redogjort i Hahnemanns »Organon för läkekonst», samt sålunda oek i min öfversättning af det verldsbekanta arbetets 5:te upplaga, Sthlm 1835.

Yngre homöopather synas icke lemna fullt afseende åt denna utredning af ämnet. För det praktiska behofvet hafva de åter igen sammanfattat *all verkan*, som iakttagits af medel, till en odelbar helhet — Men alla med en mun fästa vi oss härvidlag vid den *lika* verkan af botemedel oeh lidande (*Παθος*). Att mildra oeh afhjelpa lidandet vid sjukdomsfall, samt såmedelst minska summan deraf, för detta ändamåls skull använda vi således *icke* motverkans *olika* företeelser (»reactionsfenomener») af vare sig «samma agens» eller «olika agentier» utan blott, som sagdt är, de verkningar, medel oeh lidande hafva lika med hvarandra (*ομοια*). Derröre kunna vi också, med all aktning för den starke vetenskapsmannen, likväl icke finna att den berömda fysiologen Müllers anmärkning, oss emot, är eller någonsin varit särdeles »svår», än mindre »en af de svåraste». Det oakadt beklaga vi, det Johannes Müller lagt oeh många lärda äfven här hemma efter honom lägga sådan vikt derpå, att de från slägte till slägte alltjemt tilltro sig skära oss något hvar rätt öfver en kam med sitt, oss alla och en hvar fördömande tillmåle: «*Thorheit der Homöopathen*» (Se Handbuch der Physiologie des Menschen v. J. Müller 4:te Aufl., Coblenz 1844, sid. 55.)

En annan anmärkning af den under tiden hädan-

gångne berömde fysiologen, hörande till vårt nu föresatta ämnes afslutande, innefattas deremot i hans välkända omdöme: «huru mycket hafva vi icke ännu att lära utaf grodan.»

Har en *Johannes Müller*, någon gång, sålunda kunnat yttra sig, huru mycket mer anstår då icke hvarje läkare, ehvad principskola han tillhör eller icke, att fritt och rätt fram — framför allt fördomsfritt — säga detta rent ut: *Huru mycket mer, än Naturforskaren af grodan, har icke något hvar ännu att lära af folket.* —

Häremot kan visserligen återigen invändas hvad framlidne *Griesselich* först af alla haft mod att rent utsäga: «*Läkarekonstens ädlaste uppgift består uti att göra sig sjelf öfverflödig.*» Den uppgiften är likväl till art och beskaffenhet ett ideal, hvilket, såsom hvarje sådant, aldrig uppnås. Ett godt steg närmare dertill kan det ändock leda, att enhvar med sannfärdighet belyser sin egen utveckling i lif och lefverne, nämligen just den delen deraf, hvarvid det borgerliga lifvets realskola står i motsats till eller strid emot den traditionella idealskolan, hvilken sistnämnda staten hittills ensamt och uteslutande underhåller med offentliga läroanstalter, såsom fakultet och klinik äro. Vid en sådan belysning, hvilken, blott som utkast, af oss för tillfället nu är afslutad, skall till äfventyrs någon mer, utan lärotvång ja, kanske allt flera äfven ibland Sverges tänkande läkare, innan han tager befattning med läkarekonstens egna »uppgift, att göra sig sjelf öfverflödig.» dessförinnan aflägga denna väl ödmjuka, men ändock lika litet läkaren som naturforskaren förödmjukande bekännelsen: *huru mycket hafva vi icke ännu, något hvar, att lära af folket.*

Folk-kirurgen Dunderbergs sätt att bota höftledsbrött

